

TÜRKİYE'DE GENÇ İŞSİZLİĞİNE YÖNELİK POLİTİKA ÖNERİLERİ

Dr. M. Murat Kubilay

İktisadi büyümeyle rağmen 2012 yılı sonrasında işsizlik, etkisi gittikçe artan bir problem haline gelmiştir. Gerek orta ve yükseköğrenim sürecini içeren 15-24 yaş grubundaki gerekse mezuniyet sonrası dönemi içeren 25-34 yaş grubundaki genç işsizlik oranı düzenli olarak genel işsizliğin üstünde bir seyir izlemiştir.

Bunun da ötesinde, eğitime harcanan zaman, emek ve paranın artmasına rağmen genç işsizlik yükselmekte, uygulanan istihdam teşvik politikalarına rağmen bu artış dindirilememektedir. Ekonomideki ivme kaybı ve ardından girilen krizin yol açtığı işten çıkarmalara ek olarak, teknolojik gelişim sonucunda otomasyonun artması ve yapay zekânın uygulama kapsamının genişlemesi de iş gücüne olan ihtiyacı azaltmaktadır. Tüm bu olumsuz gelişmeler neticesinde, Cumhuriyetin kuruluşundan beri süregelen yükseköğretim neticesinde toplumsal sınıfını yükseltme imkânı (gençlere verilen 'okursan, sınıf atlarsın' tavsiyesi), günümüzde geçerliliğini büyük ölçüde yitirmiştir.

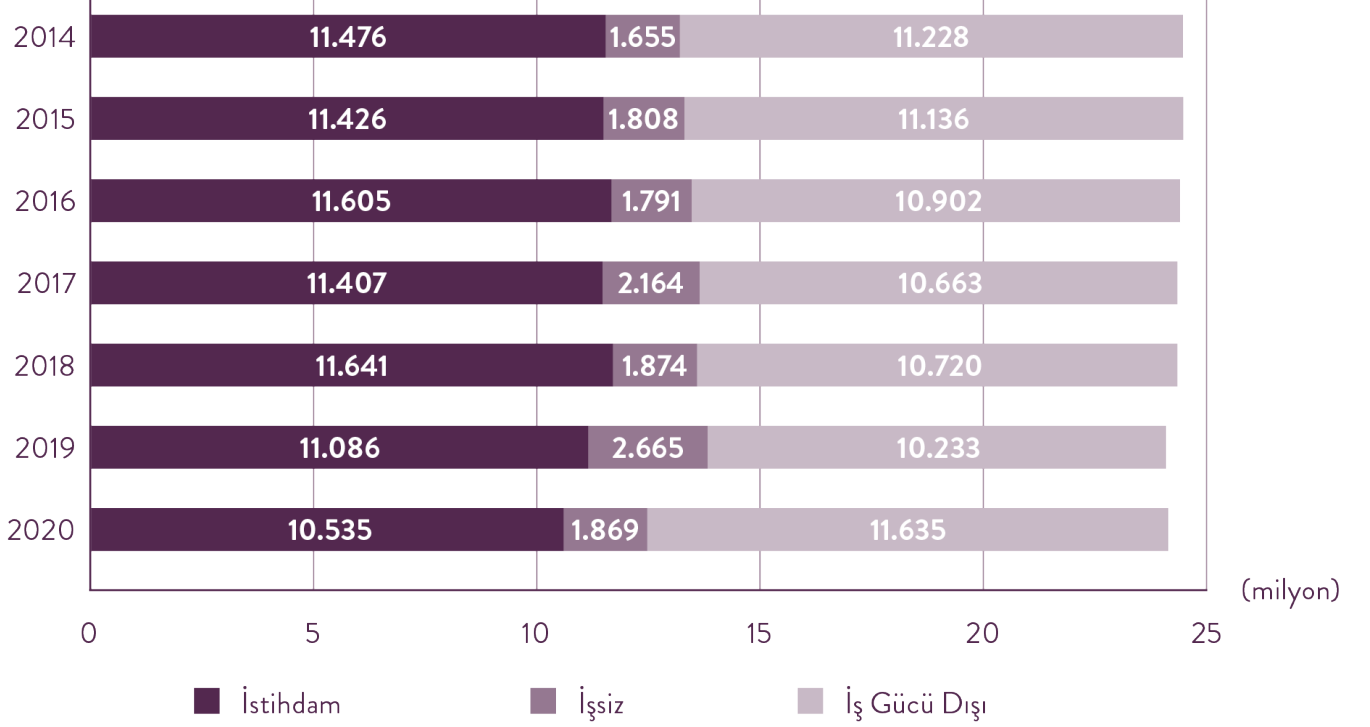
Bu politika notunda gençlerin iş gücü piyasasında karşılaştıkları problemler, bu problemin uluslararası boyutu da dahil edilerek incelenmiştir.

İşsizlik oranı kadar işsizliğin süresi de vurgulanmış olup işsizlikle mücadele etme amacıyla eğitime olan talep ve bunun sonuçlarına da yer verilmiştir. Son olarak yalnızca durum tespiti yapılmamış, uygulanabilir çözüm önerileri de sıralanmıştır.

Türkiye'nin son 10 yıldaki yaklaşık yüzde 1,4'lük yıllık nüfus artışı süreklilik kazanmış; ancak bu artışın kaynağı genç nüfus değil, ortalama ömrün uzaması olmuştur.¹ Dolayısıyla 15-34 yaş grubundaki genç nüfus sayısı uzun süredir yaklaşık 24 milyon olarak yatay seyir izlemektedir. Bu dönemde yükseköğrenime olan talep hızla artmış; çalışabilir gençlerin yüzde 23,2'si ve genç iş gücünün yüzde 34,8'i en az iki yıllık üniversite mezunu olmuştur. Ancak genç nüfus sayısının sabitlenmesi ve eğitim düzeyinin artması, işsizliğin artmasına ve çalışma koşullarının bozulmasına mani olamamıştır.

GENÇLERİN İŞ DURUMU (15-34 YAŞ)

TÜİK, 2020

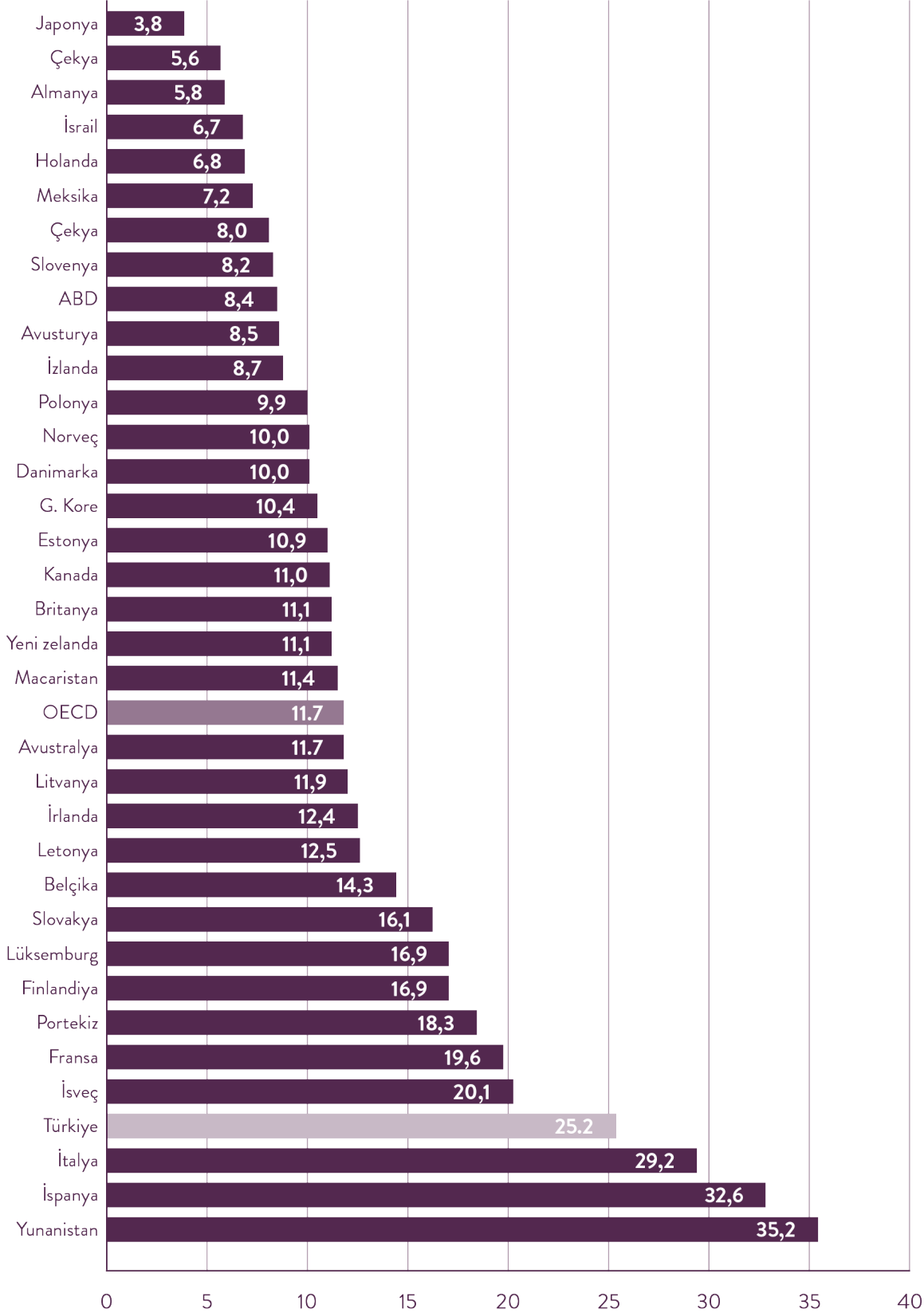
Uluslararası Karşılaştırma

Aşağıdaki görselde, belirli düzeyde gelişmişliğe sahip Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'ne (OECD) üye ülkelerde, 2019 yılı için 15-24 yaş arası tanımlı genç işsizlik oranları bulunmaktadır. Toplumda 'ev kızı' olarak ifade edilen ve işsiz sayılmayan genç kadınlar ile istatistiklerde 'ücretsiz aile işçisi' olarak tanımlanan ve istihdamda sayılanlara rağmen, Türkiye'de genç işsizlik bu ülkeler grubunda dördüncü sıradadır. Sıralamada Türkiye'den daha üstte yer alan üç ülke de Avrupa

Birliği (AB) üyesi olup, bu ülkelerde yer alan işsizlerin iş gücü piyasasının daha dinamik olduğu Fransa, Almanya ve Britanya (2019 yılı için) gibi ülkelerde çalışma hakları bulunmaktadır. Daha da ötesi, bu ülkelerin kişi başına düşen milli gelirleri ve servet birikimleri daha yüksek olduğundan bu ülkelerdeki işsizlerin hayat standartlarının Türkiye'dekilerden daha iyi olduğu söylenebilir.

GENÇ İŞSİZLİK (15-24 YAŞ)

OECD, 2019

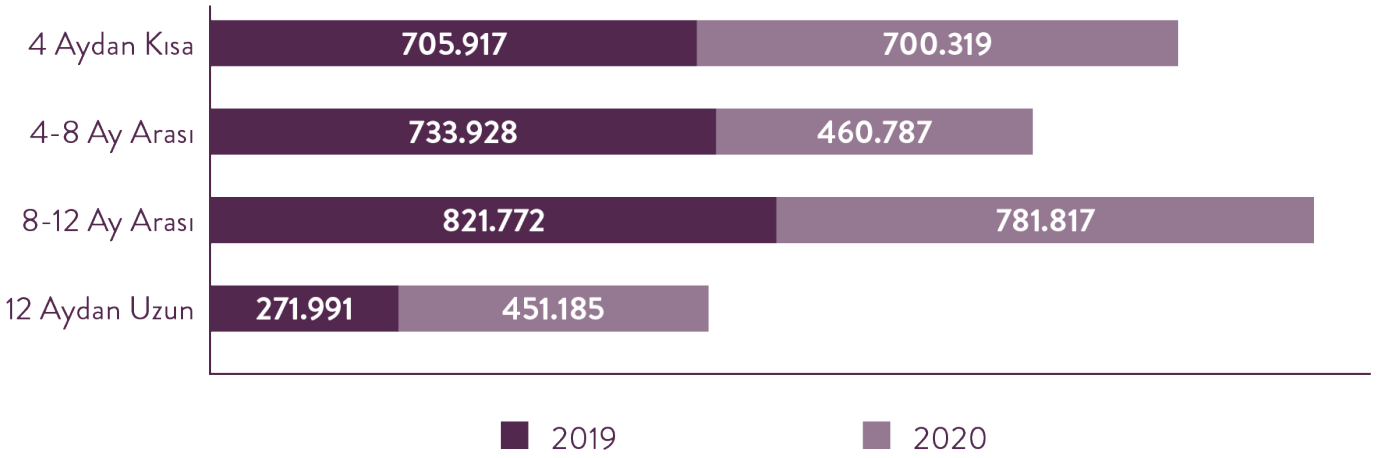
İş Arama Süresi

İşsizlik anlık bir durum değil, yaşandığı süre boyunca hissedilen bir süreçtir; dolayısıyla işsizliğin oranı kadar süresine de bakmak gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda görüleceği üzere 2018'de ekonomik buhranın başlama-

sının ardından iş arama süresi uzamıştır. Bu durum bir taraftan refah ve ümit kaybına diğer taraftan insan kaynaklarının yetersiz kullanımına yol açmaktadır.

İŞ ARAMA SÜRESİ

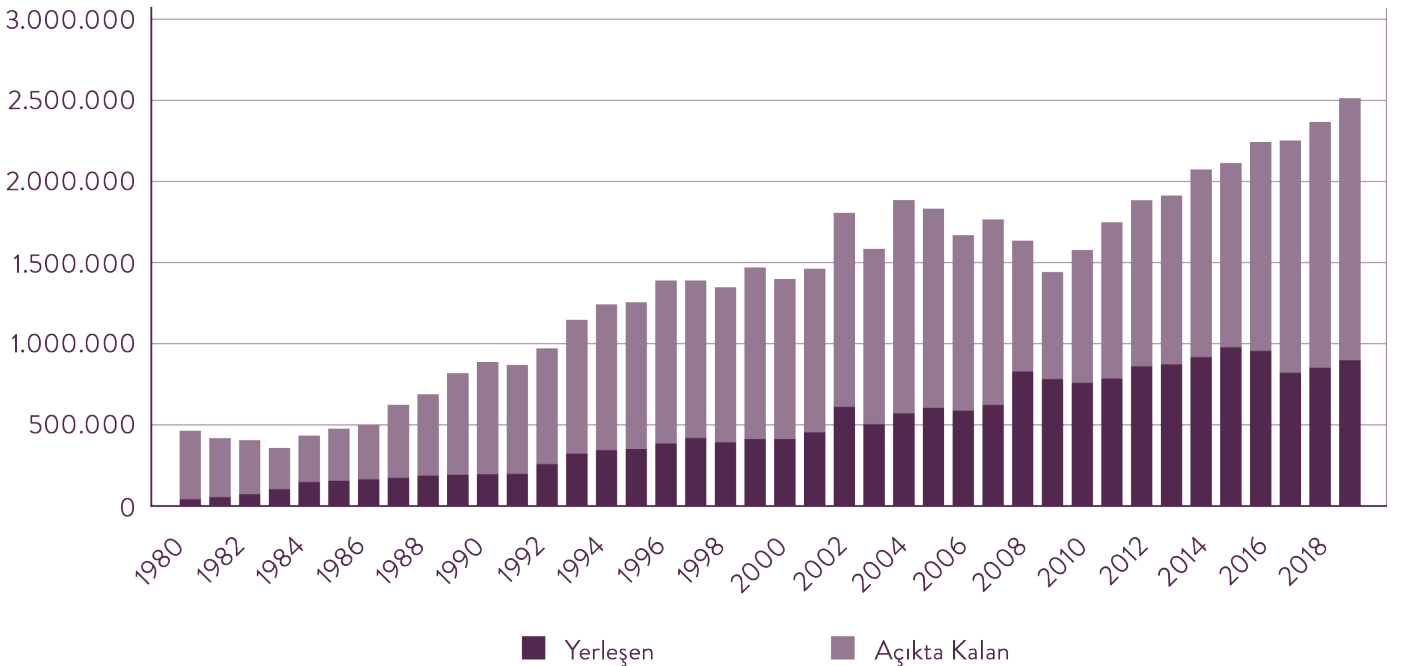
İŞKUR, 2020

Eğitim Talebi

ÜNİVERSİTEYE YERLEŞTİRİLENLER VE AÇIKTA KALANLAR

YÖK, 2019

Gençlerin artan işsizliğe karşı tepkisi bireysel yetkinliklerini yükseköğretim vasıtasıyla geliştirerek iş gücü piyasasında daha rekabetçi hale gelmeleridir. Türkiye’de yükseköğretime olan talep 1980 sonrasında artmış; üniversiteye giriş için başvuran öğrenci sayısı 467 binden 2 milyon 528 bine çıkmıştır.² 1982 ve 2002 sonrasında yeni açılan ve kontenjanı artırılan üniversiteler sayesinde bu talep kısmen karşılanmış, 2019-2020 öğretim yılı itibarıyla toplam üniversite öğrenci mevcudu 7 milyon 940 bine ulaşmıştır.³

2010 sonrasında yükseköğretimde özelleşme, açıköğretimleşme ve taşralaşma eğilimleri gözlemlenmiştir. 10 büyükşehre kurulmuş ve toplam öğrenci mevcudu 608 bin olan özel üniversiteler, özellikle üç büyük ilde öğrenim masraflarının artmasına, haliyle veli ve öğrencilerin mezuniyet sonrası beklentilerinin yükselmesine neden olmuştur. Vasıfsız çalışmanın düşük özlük haklarını aşabilmek için, çalışırken yüksek öğrenim talebi artmış; açık öğretim fakültesi lisans ve ön lisans öğrenci sayısı 4 milyon 117 bine ulaşmıştır.⁴ Talebin görece yüksek olduğu büyük şehirler yerine Anadolu’da açılan üniversiteler neticesinde, Karabük (yüzde 20,99), Isparta (yüzde 18,39) ve Bayburt (yüzde 13,86) gibi bazı illerin nüfusunun önemli bir kısmını üniversite öğrencileri oluşturmaya başlamıştır. Bu üç eğilim sonucunda, gençlerin ve ailelerinin eğitime verdikleri emek ve masraflar artmıştır; dolayısıyla iş bulma ve özlük haklarına ilişkin beklentilerinin bu doğrultuda yükseldiğini düşünebiliriz.

Yalnızca yüksek öğrenim talebi değil, iş gücü piyasasında avantaj elde edebilmek için henüz çok keşfedilmemiş alanlara da kayma söz

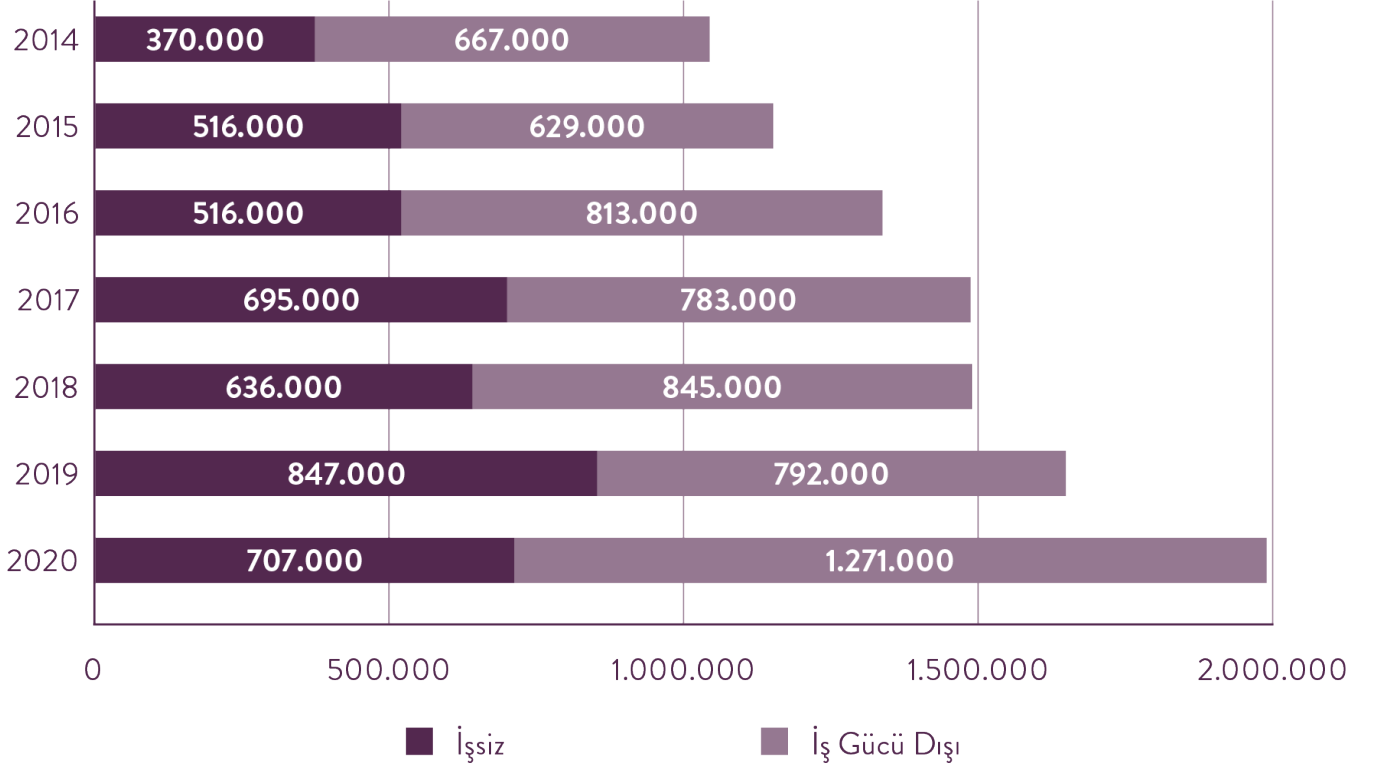
konusudur. Örneğin iki yıllık öğrenim süreli tıpta alt uzmanlaşmaya dair 34 bölümde açılmış, 101 bin öğrenci kontenjanının yüzde 93’ü dolmuştur. Bu alt uzmanlaşma bölümleri arasında iş tanımı pek bilinmeyen podoloji, perfüzyon ve odyometri gibi meslekler de bulunmaktadır. Türkiye’nin her yıl bu sayıda sağlık personelinin istihdam etmesi mümkün olmayıp, farklı alan tercihlerine rağmen işsizlik problemi geride bırakılmamaktadır.

Üniversitelilerin İş Durumu

Çalışabilir nüfus içinde üniversitelilerin artmasıyla birlikte, istihdamda da paralel bir artış yaşanmıştır. Fakat önümüzdeki yıllarda lisanstan yaklaşık 500 bin, yüksek lisanstan 100 bin ve ön lisans 300 bin yeni mezun çıkacak olup; mevcut diplomalı işsizlerin sayısındaki artış devam edecektir.⁵ İstanPol’ün “Türkiye’de Gençlerin Güvencesizliği: Çalışma, Geçim ve Yaşam Algısı” isimli araştırma raporunda katılımcı gençlerin beyan ettiği üzere; bitirilen üniversite bölümü dışında istihdam yaygınlaşmakta, yani meslekler ile üstlenilen işler ayrılmaktadır.⁶ Bu durum yükseköğretimin iş hayatına giriş için kullanıldığı; ancak kazanılan bilgi ve yetilerin iş hayatında pek kullanılmadığı sonucu ile ilişkilendirilebilir. Bunun neticesinde mezunların işe giriş ücretleri asgari ücrete yakınlaşmaya başlamıştır. Tıp ve mühendislik haricinde giriş ücretinin asgari ücretten belirgin şekilde ayrıldığı meslekler oldukça azdır.⁷ İşletme, iktisat, çalışma ekonomisi, uluslararası ilişkiler, bankacılık-sigortacılık ve ekonometri gibi bölüm mezunları alanlarının dışında çalışmakta ve özel sektörde asgari ücret düzeyinde gelir elde etmektedir.

ÜNİVERSİTELİLERİN İŞ DURUMU (15-34 YAŞ)

TÜİK, 2020

Ücretler kadar önem arz eden bir diğer problem ise kayıt dışı çalışmanın yaygınlığıdır. Sosyal güvenlik sigortası yapılmadan işçi çalıştırılması kanun dışı olsa da özellikle ilk işe girişlerde sıkça rastlanan bir durumdur. Bu da çalışan gençlerin işten çıkarılma halinde kıdem ve ihbar tazminat haklarından faydalanmalarını önleyerek iş güvencelerini zayıflatmakta ve işsizlik sigortasına başvurularını engellemektedir. 2008 yılı sonrasındaki sosyal güvenlik reformu sonrası, emeklilik için gerekli asgari çalışma süresini tamamlamak güçleşmiş; sigortasız çalışmayı kabul eden gençler, bugün için geleceklerinden feragat etmek durumunda kalmışlardır.

Öğrenim ücretleri ve bu esnadaki yaşam masraflarından ötürü, Kredi Yurtlar Kurumu (KYK) kredilerine başvuru oldukça yaygındır.

Yurt içinde 1 milyon 156 bin, yurt dışında öğrenim gören 30 bin genç bu kurumdan geri ödeme yükümlülüğü bulunan kredi almaktadır. Teyit edilememiş kaynaklara göre KYK borçlarını ödeyemeyen sayısı 5 milyona, bu nedenle haciz edilmiş genç sayısı ise 280 bine ulaşmıştır.⁸

Birinci öğretimde katkı kredisi kalkmış olsa da artan hayat pahalılığı ve Anadolu'da açılan üniversitelerde konaklama sorunu yaşam giderlerini artırmış, gençleri kredi çekmeye yöneltmiştir. Türkiye'de son beş yılda özel sektör istihdamı artmamış; yeni istihdamın kaynağı kamu sektörü olmuştur. Bu nedenle hem iş bulma olanağı hem de özlük hakları nedeniyle kamuda çalışmak cazip hale gelmiş, KPSS hazırlığı ve yabancı dil öğrenimleri için özel öğrenim masrafları ortaya çıkmıştır.

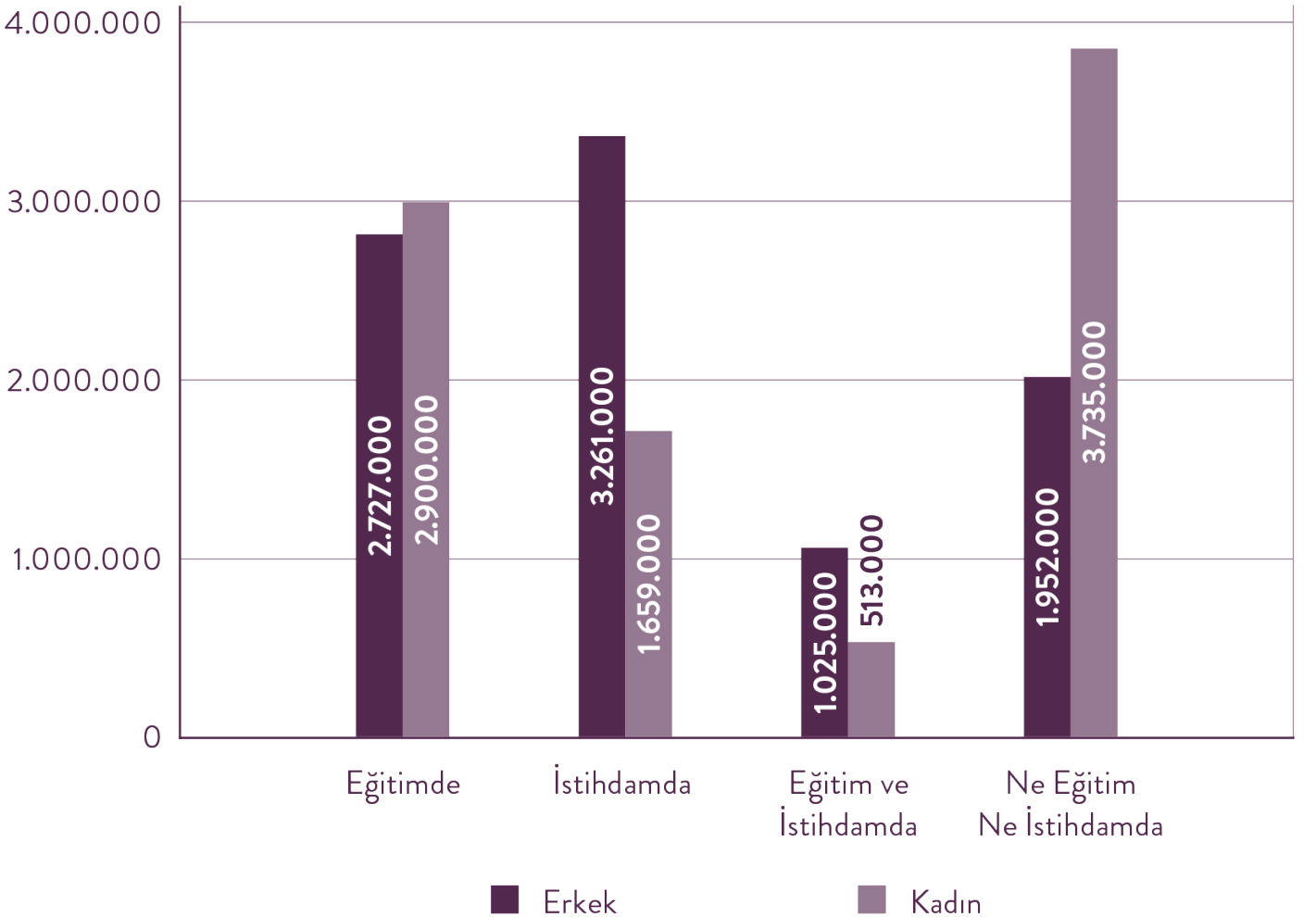
Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olanlar

Çalışma çağındaki nüfusun öğrenim görmesi veya aktif olarak bir işte çalışması beklenmektedir. Ancak 15-29 yaş arasındaki gençlerin 5 milyon 687 bini, yani yüzde 32'si ne eğitimde ne de istihdamda yer almaktadır. Bu durum bir taraftan insan kaynaklarının yetersiz kullanılması anlamına gelirken, diğer

taraftan çalışmayan ve eğitim görmeyenlerin sosyal hak kaybına yol açmaktadır. Bu oran genç kadınlarda yüzde 42,4'e kadar çıkmaktadır. Böylece cinsiyet eşitsizliğinin temelini oluşturan bilinç ve gelir düzeyindeki farklar süreklilik kazanmaktadır.

GENÇLERİN İŞ VE EĞİTİM DURUMU (15-29 YAŞ)

TÜİK, 2020

Politika Önerileri

Serbest piyasa ekonomilerinde istihdam bir amaç değil, ekonomik büyüme esnasında oluşan bir yan sonuçtur. Bu nedenle salt istihdam sağlayıp işsizliği hızlıca çözebilen bir yöntem yoktur. Ancak gençlerin iş gücü piyasasında talep edilen niteliklerle donatılması, diğer yaş gruplarına göre daha kolaydır. Böylece yerinde insan kaynağı ve eğitim politikalarıyla genç istihdam sayısı artırılabilir; iş yaşamı öncesi ve esnasındaki koşulları iyileştirilebilir. Türkiye'nin beşeri sermayesinin nicel ve nitel durumu ayrıntılı bir şekilde araştırılarak, çağın ve ülkenin ihtiyaçlarının doğrultusunda yeni bir insan kaynakları politikası oluşturulmalıdır.

“4+4+4” ismiyle bilinen yeni eğitim sistemine 2012-2013 öğretim yılında geçilmiş, neticesinde ortaöğretim programlarındaki öğrenci dağılımlarında önemli değişiklikler gözlemlenmiştir. Geride kalan yedi yılda imam hatip lisesi öğrenci mevcudu 225 bin artarken, diğer meslek liseleri programının mevcudu 476 bin azalmıştır. İmam hatip okullarının öğrenci sayısındaki artış diyanet vb. işlerin ihtiyaç duyacağına oldukça üstündür. Bu nedenle, Türkiye’de iş gücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda, özellikle imalata ve tarımsal üretime dayalı iş kolları için kalifiye çalışan sağlayacak şekilde yönlendirilme yapılması gerekmektedir. Ayrıca genel lise öğrencilerinin de eğitim kalitesi ve fiziki olanakları geliştirilmiş meslek liselerine kaydırılması, daha üretken ve verimli iş gücü yaratılmasına önemli katkı sağlayabilir.

İkinci olarak eğitimin aile ve gençler üzerindeki maddi yükü azaltılmalı; konaklama ve yerleşke içi masraflar yarı-kamu malı çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Eğitimin yalnızca işe alımlarda geçerli bir kıstas şeklinde değerlendirilmesi yerine; işe alınan üniversitelilerin yaratacağı verimlilikle ek istihdam oluşturabilmesine ortam sağlanmalıdır. Bu doğrultuda eğitim kalitesinin artırılması; mezun değil, alanında uzman öğrenci yetiştirilmesi olmazsa olmazdır.

Genç kadınların eğitim hayatının dışında bırakılmaları önlenmeli, ortaöğretim düzeyindeki açıköğretimleşme ile evlere hapsedilmelerine izin verilmemelidir. Eğitimi yalnızca işverenlerin beklentilerinin karşılanması için değil, aynı zamanda çalışanların kişisel tatminini de sağlayacak hale getirilmeli, böylece işverene değil mesleğe bağlılık yaratılmalıdır.

İş gücü piyasasında mevcut itibarıyla uygulanan yeni sigortalılar için işverenlere sağlanan sosyal güvenlik primi ve asgari ücret desteği devam etmelidir. Ancak, bu durumun suistimal edilmesi önlenmeli; bu teşvikler çalışan gençlerin çırak ve stajyer olarak meslek sahibi olmaları halinde ödenmelidir. Böylece eğitim sürecinde kazanılmamış niteliklerin elde edilmesi sağlanacak, meslek lisesi ve ön lisans programlarına geri dönüş imkânı olmayan gençlerin iş gücündeki sayı ve etkinlikleri artacaktır.

Gençlerin iş gücü piyasasında teknolojiye yönelik yetileri edinmeleri daha kolaydır. Bu nedenle Türkiye'nin sosyal güvenlik açıkları ve aktüer dengesi de göz önünde tutularak, emeklilikte yaşa takılanların talepleriyle birleştirilip çalışma hayatında gençleştirilme sağlanmalıdır.

Son olarak, genç işsizlikle mücadele uzun yıllar içerisinde başarılabilir için, bu esnada gençlerin içine düşmüş olduğu borç tuzağından kurtulabilmeleri amacıyla tüm öğrenim kredilerinin anapara ve faizi silinmeli; devlet tarafından yalnızca burs olanağı sağlanmalıdır. Aksi takdirde, ülkesinden ümidini ve kendisine olan güvenini yitirmiş gençlerin, yeni bir kalkınma hamlesine psikolojik olarak iştirak etmeleri mümkün olmayacaktır.

Sonuç

Teknolojik gelişimle birlikte Türkiye'nin refah yaratmayan büyüme modelini tercih etmesi genç istihdama olan talebi azaltırken; 2018'de başlamış olan ekonomik buhran işten çıkarılmalara neden olmuş, genç işsizlik sorununu derinleştirmiştir. Genç nüfusun artış hızı durmuş, açılan üniversitelerle daha çok kişiye eğitim olanağı sağlanmıştır. Ancak kalitesiz eğitim üniversite mezuniyetini yalnızca işe giriş kıstasına düşürmüştür; artan eğitim giderleri ve süresiyle iş bulmanın zaman, emek ve maddi maliyeti artmıştır. İş arama süreleri de uzamış, alınan KYK kredileri gençlerin hayata sıfırın altında başlamalarıyla sonuçlanmıştır. Düşük ücret ve yüksek enflasyon; bu borçların gittikçe artacağına işaret etmektedir. Hem öğrenim hem de çalışma döneminde genç kadınlar erkeklere karşı dezavantajlıdır; bu durum cinsiyet eşitsizliğinin bir kuşak daha

sürmesine neden olacaktır. Türkiye OECD ülkeleri arasında en yüksek genç işsizliğe sahip 4. ülkedir. Genç işsizlik problemi, ülkenin gerçek 'beka' meselesi haline gelmiştir.

Türkiye'de genç işsizliğe karşı alınan önlemler gecikmeli ve yetersizdir. Uygulanan ekonomik sistemin istihdamı önde tutacak şekilde yenilenmesi; çağın gerekliliklerine uygun insan kaynakları değerlendirilmesi yapılması şarttır. Eğitimin kalite düşüklüğü giderilmeli; lise ve ön lisans programları iş gücü piyasasının ihtiyaçlarına uygun hale getirilmeli; lisans ve lisansüstü programlarda mesleğe bağlılık yaratılmalıdır. Mevcut genç istihdam teşvik programları genişletilmeli; yalnızca gençlere çıraklık ve stajyerlik yoluyla meslek kazandırılması veya yetilerinin geliştirilmesi kaydıyla ödenmelidir. Teknolojik gelişime ayak uydurması daha kolay olan genç nesille, emeklilik haklarını 2008 öncesinde kazanmış neslin iş gücü piyasasında bayrak değişimi yapmalarının önü açılmalıdır. Eğitim kaynaklı giderler toplumsal çıkar şeklinde değerlendirilip kamu tarafından üstlenilmeli; mevcut KYK borç yükü bütünüyle silinmelidir.

Türkiye'de gençler iş koşullarından ötürü umutlarını ve ülkeye olan inançlarını yitmişlerdir. Gençlerin ikna olup içinde yer alacağı; insan odaklı ve istihdam öncelikli yeni bir kalkınma programı hazırlanmalıdır. Aksi takdirde Türkiye'nin içerisinde bulunduğu ekonomik buhran sosyal bir bunalıma dönüşecek, gençlerin işsizlik sorunu bütünüyle ümitsizliğe bürünecektir.

NOTLAR

1. Türkiye İstatistik Kurumu Nüfus Kayıt İstatistikleri, 2020. http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059
2. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, 2020. <https://www.yok.gov.tr>
3. a.g.a.
4. a.g.a.
5. a.g.a.
6. "Türkiye'de Gençlerin Güvencesizliği: Çalışma, Geçim ve Yaşam Algısı", İstanPol, 2020. <https://www.istanpol.org/post/rapor-türkiye-de-gençlerin-güvencesizliği-çalışma-geçim-ve-yaşam-algısı>
7. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi, 2019. <https://www.cbiko.gov.tr>
8. <https://www.evrensel.net/haber/386575/kyk-borcunu-odeyemeyen-ogrenci-sayisi-5-milyona-ulasti>

Dr. M. Murat Kubilay uluslararası finans uzmanıdır.